

(Zeilende) Engelandvaarders

Deze erenaam kregen mannen en vrouwen die tijdens de Tweede Wereldoorlog uit bezet gebied wisten te ontsnappen om zich bij de geallieerde strijdkrachten aan te sluiten. De eerste drie Engelandvaarders zijn in juli 1940 zeilend met een 12-voetsjol vertrokken onder het oog en geweervuur van Duitse militairen. Twee mannen slaagden er later zelfs in om met een zeilkano de oversteek te maken.

Door: **Simon Schermerhorn**

Het vluchten met een boot uit oorlogsgebieden is tegenwoordig aan de orde van de dag. Via Turkije naar de Griekse eilanden, vanuit Libië en Tunesië naar Italië en via Frankrijk naar Engeland. Ruim tachtig jaar geleden gingen Nederlanders op de vlucht. Zo zijn meer dan 1700 Nederlandse mannen en vrouwen met veel moeite in Engeland of een ander geallieerd gebied aangekomen. Slechts tien procent van de Engelandvaarders gebruikte de rechtstreekse route via de Noordzee. Na 1941 probeerde men vooral via Spanje en Scandinavië te ontsnappen omdat de

Nederlandse kust streng bewaakt werd. Voor zover bekend zijn er 136 pogingen vanaf de Nederlandse kust gedaan waarvan slechts 23 procent is geslaagd. De meeste pogingen mislukten, men is op weg naar Engeland omgekomen of gearresteerd, gefusilleerd of naar een concentratiekamp afgevoerd.

Plan Bèbèk

In juli 1940 hebben Kees van Eendenburg en zijn vrienden Karel Michielsen en Freddie Vas Nunes de overtocht gemaakt met de 12-voetsjol *Bèbèk* waarmee Kees zeilde op de Kaag. Bèbèk is het

Maleise woord voor 'eend', de bijnaam van Kees. De tocht vanaf het strand bij Noordwijk werd goed voorbereid. Men verzamelde een cardanisch kompas, zeekaarten, een seinlamp, 24 aluminium veldflessen, zwemvesten en biscuit. De tien jaar oude jol werd met paard en wagen naar het strand bij Noordwijk gebracht. Daar zaten Duitse officieren opgewekt op het terras aan de Hollandse jenever

boven: Engelandvaarders worden opgepikt door een Brits marinevaartuig. Dit zijn hoogstwaarschijnlijk Rudi van Daalen Wetters en Jaap van Hamel
(Bron: Beeldbank WO2-NIOD)

en sigaren. Dat Kees en Karel in hun zwembroek dagenlang oefenden om de jol door de branding te roeien wekte geen argwaan, ook niet bij de patrouilles. Kees had een buiskap laten maken die over drie metalen hoepels werd getrokken. Tijdens de oefeningen was het weer steeds gunstig, maar 'klaar voor vertrek' sloeg het weer om: uitstel! Een tweede domper was het verhaal van drie andere kerels die in een open bootje met benzinemotor de oversteek wilden maken. Nadat de motor het opgaf, waren ze na drie dagen half gek van de dorst gestrand op de Belgische kust.

Kortste oversteek

Kees, Karel en Freddie planden een route via het lichtschip *Smiths Knoll* naar Great Yarmouth. Dat was de kortste oversteek, 109 zeemijlen. Op 4 juli 1940 hoorden ze dat de Duitsers een nieuwe maatregel hadden afgekondigd. Alle particuliere boten moesten binnen 24 uur van de stranden worden weggehaald. De enige kans was nog om op 5 juli om acht uur 's avonds met vloed te vertrekken. Het was nu of nooit. Alle spullen werden aan boord gebracht. Op het moment dat ze wilden vertrekken kwam een Duitse soldaat op hen af, zijn geweeraan deschouder. 'Wohin fahren Sie das Boot?' De drie mannen keken de soldaat verbaasd aan: 'Heeft u het *Befehl* dan niet gehoord? Alle boten moeten van het strand verdwijnen. We willen geen problemen met de Duitse politie en brengen daarom de boot naar Katwijk'. De schildwacht knikte begrijpend en vertrok.

Onmiddellijk kwamen de Engelandvaarders in actie en sleepten de jol naar de waterlijn. Zodra de *Bèbèk* dreef klommen ze aan boord. Karel, een getrainde roeier bij Njord, greep de riemen. Vijf minuten lang moest hij een atletische topprestatie leveren om door de branding in dieper water te komen. Plotseling floten er kogels over de *Bèbèk*. Dat gaf de roeiende Karel nieuwe kracht. Het zeil werd gehesen, Freddie liet het midzwaard zakken en Kees bracht het roer aan. De jol kreeg snelheid en raakte buiten geweerbereik. De ervaren militair Karel Michielsens vreesde dat de Duitsers gericht met een mitrailleur gingen schieten of over lichte kanonnen beschikten. Dan waren ze zelfs op twee, drie kilometer nog een onmisbaar doel geweest. Door een regenbui werden ze aan het oog onttrokken. Kees stuurde de jol op koers 290 richting Great Yarmouth. De neus van de jol ging regelmatig even onder water. Het water spoot door de openingen van de buiskap en door de sleuf van de zwaardkast. Dat werd opgelost door de clubdas van roeivereniging Njord in de zwaardkast te proppen.

Messerschmitt Bf 109-jagers

'Rond een uur of tien schrokken ze op van aangierend motorisch geweld. Uit het noordoosten naderden drie Duitse jagers van het type Mes-

onder: Kees van Eendenburg voor de oorlog in zijn jol *Bèbèk* (Bron: Jubileumboek 12-voetsjol)

boven: Als ze ontsnapt zijn aan het geweeuvuur van de Duitsers op het strand komen er drie Messerschmitt Bf 109 jagers over... (Illustratie: Hessel Bes, 2021)

rechts: Kees van Eendenburg in 1944

erschmitt Bf 109. De toestellen donderden op nog geen driehonderd meter hoogte over het bootje heen. De Engelandvaarders verstijfden. Kwamen de jagers de boot mitrilleren? Ieder ogenblik verwachtten ze de wending van de jagers, een salvo en de ondergang. Maar de Duitse vliegers merkten het witte zeiltje tussen de wit schuimende golven niet op, of ze hadden iets heel anders aan hun hoofd. Ze bleven rechtuit vliegen en verdwenen uit het gezichts- en gehoorveld⁽¹⁾. Freddie werd ernstig zeeziek zodat Kees en Karel er alleen voorstonden terwijl de zuidwester aanwakkerde tot windkracht 6. De jol kreeg het zwaar te verduren door het klappen in de golven. Na een zware nacht in het donker viel de wind tegen het ochtendgloren helemaal weg. De zware deining verminderde niet en de *Bèbèk* slingerde stuurloos heen en weer. Door het schavielen dreigde de val te

breken. Nadat dit probleem was opgelost klaarde de lucht op, kwam er een gunstige wind en was Freddie's zeeziekte verdwenen. In de loop van de dag nam ook de golfhoogte af en de Engelandvaarders gingen geloven in een goede afloop. Kees en Karel kropen onder het dekzeil en Freddie hield 's nachts de wacht.

De wind draaide op zondagmorgen naar zuidoost. De golven kwamen nu van achter en de neus van de jol dook af en toe diep in de golven. Uiteindelijk kreeg men het lichtschip *Smiths Knoll* in zicht. Ze zaten precies goed. Dat betekende dat ze niet meer dan 25 mijl van Great Yarmouth waren verwijderd. Enkele uren later zagen ze drie schepen heen en weer varen. Ze gingen met de seinlamp aan de slag maar werden eerst niet opgemerkt. Gelukkig kwam een van de trawlers, omgebouwd tot mijnenveger, toch op de jol af. Kees draaide de

links: De jol *Bèbèk* op het strand van Noordwijk: 'Wohin fahren Sie das Boot?', illustratie van Serge Stone (Bron: *De Schakel*, geschiedenis van de Engelandvaarders)

boven: Prinses Juliana en Kees van Eendenburg, die ging vliegen bij het Dutch Squadron van de RAF

links: Model van de Auxiliary Minesweeper die de *Bèbèk* oppikte

Meer pogingen met een zeilboot

Diverse scheepstypen werden gebruikt voor de oversteek: de 12-voetsjol, de BM, Valk, sloep, vlet en speciale ontwerpen, zoals een driedelig schip dat op het strand gemonteerd werd. Een van de zeilschepen werd bij voorbaat al getypeerd als een drijvende doodskist.

In totaal zijn er negentien pogingen beschreven van vaartuigen met tuigage, waarvan zes geslaagd. Daarvan waren negen pogingen zeilend zonder motor, waarvan vier geslaagd. Het ging vaak mis door slechte weersomstandigheden, maar ook door domme pech of verraad. Een korte beschrijving van enkele pogingen:

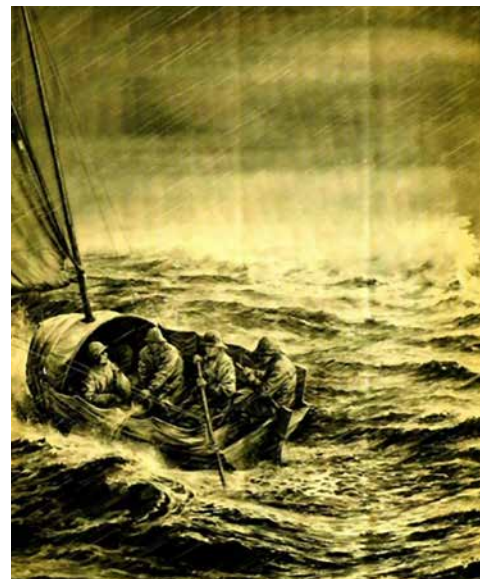
- Vlak na hun eindexamen HBS gingen Daniel Sajet en Bruin Tammes eind juli 1940 een weekje zeilen op de Zeeuwse wateren, die nog niet tot 'spergebied' waren verklaard. De jongens werden bij een inspectie door de Duitse kustbewaking gewaarschuwd dat er op hen geschoten zou wor-

jol tegen de wind in en kwam midscheeps aan de lijzijde van de trawler.

Bij de reling verscheen de bemanning van de Royal Navy. 'Where from?!' schreeuwde er een. 'From Holland! Over there! The other side!' Kees, Karel en Freddie klommen aan boord van de H.M.S. Auxiliary Minesweeper *Grampian*. Ze kregen truien, dikke sokken en een grote mok thee met rum. Kees maakte zich zorgen om de jol maar die stond later keurig aan dek, de mast gestreken en het zeil keurig opgerold.

De Engelandvaarders werden verhoord en onder toezicht overgebracht naar Londen. Daar werd vastgesteld dat de drie 'verdachten' geen gevaar vormden. Kees, Karel en Freddie werden als helden ontvangen en ze wandelden een uur met Koningin Wilhelmina, die geïnteresseerd was in alle details van de overtocht en de situatie in Nederland. De jol *Bèbèk* werd in Engeland opgeslagen op de zolder van The Netherlands Shipping Committee in Londen. Dat gebouw is in 1941 in vlammen opgegaan waarbij de jol is verbrand. Deze Engelandvaarders overleefden alle drie de oorlog.

rechts: De vlet *Yvette* die vertrok vanuit de Brielse Maas en goed voorbereid was met een buiskap. De bemanning kampte met harde wind onderweg

- Jan Storm van 's Gravesande en Abraham de Jong vertrokken in april 1941 met een 12-voetsjol bij de Hondsbossche Zeewering. Ze wilden roeiend en met een buitenboordmotor de oversteek maken. De motor weigerde en werd overboord gezet. Na drie dagen sloeg de jol vol en werden ze uitgeput opgepikt door een Engelse torpedobootjager. Beide mannen dienden bij de Koninklijke Marine en kwamen terecht in de slag om de Javazee. Storm van 's Gravesande sneuvelde bij de ondergang van *Hr. Ms. De Ruijter*; de Jong overleefde de ondergang van *Hr. Ms. Kortenaer*.
- Bob Gazan en Rob Kievits, twee jonge officieren die na de capitulatie actief waren in het verzet, waagden in juni 1941 de oversteek met de 12-voetsjol van de familie Gazan. Na hun vertrek is niets meer van hen vernomen, zodat onbekend is of ze zijn opgepikt, neergeschoten of zijn vergaan.
- Zes jongemannen vertrokken in augustus 1941 met een zeilsloep vanuit Hoek van Holland. Voor de kust werden ze opgewacht door een Duits patrouillevaartuig. De jongens werden naar Scheveningen gebracht en veroordeeld tot straffen van een half tot vier jaar, waarvan twee later werden omgezet in de doodstraf. In de Beeldbank WO2 staan foto's van de oververmoeide mannen op het

boven: Lichtschip *Smiths Knoll*, fragment van schilderij van D.P. Goddard

links: Kano waarmee Henri en Willem Peteri de overtocht maakten (Bron: Beeldbank WO2 -NIOD)

Duitse schip en van het sloepje op sleeptouw.

• Eind april 1943 vertrokken vanuit de Brielse Maas vier mannen en een vrouw in de goed voorbereide vlet *Yvette*, die was voorzien van een Sharpie-tuig, twee motoren en een buiskap. Na een angstige nacht met veel wind bereikten ze de monding van de Theems. De *Yvette* is bewaard gebleven en nu onderdeel van de collectie van het Oorlogsmuseum Overloon. Een replica van de vlet staat in het Museum Engelandvaarders in Noordwijk aan Zee. Daarmee is de overtocht in 2014 opnieuw gemaakt.

Pogingen met een kano

De overtocht naar Engeland met een kanolijkt theoretisch bijna op zelfmoord. Toch hebben zeker 32 mensen het gewaagd om de gevaarlijke tocht met een (zeil)-kano te maken, waarvan er slechts acht zijn aangekomen. Anderen zijn verdronken

of werden door een Duitse patrouille onderschept. Jaap van Hamel en Rudi van Daalen Wetters waren in juni 1941 ongezien uit Katwijk weggekomen, maar nadat bleek dat de buitenboordmotor stuk was, moesten ze het met de peddels en een klein zeiltje doen. Jaap begon te hallucineren en dacht steeds de Engelse kust te zien. Rudi dacht dat ze Engeland al voorbij waren en dat hij moest uitkijken naar het Vrijheidsbeeld. Na vijf dagen, vrijwel zonder drinkwater, werden ze in de buurt van Lowestoft opgepikt. Ze waren zo verzwakt dat ze niet langs de touwladder omhoog konden klimmen en werden daarom aan boord gehesen. Het was geen zeilkano waarmee de gebroeders Peteri vanuit Katwijk vertrokken in september 1941, maar wel het vermelden waard omdat hun kano bewaard is gebleven. Willem en Han Peteri peddelden in 56 uur rechtstreeks naar de overkant. Maar ook zij hadden het 's nachts behoorlijk

moelijk gehad en tegen elkaar gezegd: 'laten we maar aardig tegen elkaar zijn, want het kan best ophouden'.

De actuele vluchtpogingen naar Europa zijn natuurlijk ook buitengewoon gevaarlijk en kosten vele mensenlevens, doordat men bijvoorbeeld met veel te veel mensen in een rubberboot van mensensmokkelaars stapt. Maar het vluchten in de Tweede Wereldoorlog was extra gevaarlijk omdat ontdekking van de vlucht kon leiden tot beschieting, zware straffen en zelfs de doodstraf.

Reacties graag naar: s.schermerhorn@planet.nl

¹ Citaat uit het boek *De Schakel* van Frank Visser. Het verhaal over de vlucht met de jol *Bèbèk* is een samenvatting van het gedetailleerde verhaal in dit boek.

Verder lezen:

www.moente.nl/Engelandvaarders Dit artikel is mede gebaseerd op het boek *Tulpen voor Wilhelmina* van Agnes Dessing en *Vrijheid achter de horizon, Engelandvaart over de Noordzee 1940/1950* van Jan Bruin en Jan van der Werff.

In Noordwijk aan Zee is het Museum Engelandvaarders gehuisvest in een voormalige munitiebunker.